

قیاس خلف^۱

آنچه تاکنون گفته شد مربوط به قیاس‌های مستقیم بود یعنی قیاس‌هایی که به نحو مستقیم به اثبات مطلوب می‌پردازد اما در نوع دیگری از قیاس‌ها که به آن قیاس خلف گفته می‌شود، مطلوب با استفاده از ابطال نقیض آن ثابت می‌شود. در قیاس خلف ابتدا به ابطال نقیض مطلوب می‌پردازد؛ به این صورت که از نقیض مطلوب با مقدمه‌ای که صدق آن مورد وفاق یا مسلم طرف مقابل است قیاسی تألیف می‌شود تا حکمی باطل را نتیجه دهد و معلوم گردد که علت این نتیجه‌ی فاسد و غیر صحیح، مقدمه حاوی نقیض مطلوب بوده است. و وقتی بطلان نقیض مطلوب روشن شد به حکم امتناع ارتفاع نقیضین، صحت خود مطلوب آشکار می‌گردد.

مثال ۱:

مطلوب و ادعای ما: برخی معصوم‌ها امام‌اند

فرض مسلم هر دو طرف^۲: هر امامی معصوم است

قیاس خلف:

قیاس اول:

اگر (برخی معصوم‌ها امام‌اند) کاذب باشد پس (هیچ معصومی امام نیست) صادق خواهد بود. چون این دو قضیه متناقضین هستند.

اگر (هیچ معصومی امام نیست) صادق است پس (هیچ امامی معصوم نیست) صادق است چون عکس مستوی سالبه کلیه می‌شود سالبه کلیه.

نتیجه: اگر (برخی معصوم‌ها امام‌اند) کاذب باشد پس (هیچ امامی معصوم نیست) صادق است.

قیاس دوم:

اگر (برخی معصوم‌ها امام‌اند) کاذب باشد پس (هیچ امامی معصوم نیست) صادق است

لکن (هیچ امامی معصوم نیست) صادق نیست چون متضاد و خلاف فرض مورد قبول هر دو طرف است.

پس (برخی معصوم‌ها امام‌اند) صادق است

۱. قیاس خلف یک قیاس مرکب است. قیاس مرکب، قیاسی است که از دو یا چند قیاس ترکیب یافته به نحوی که نتیجه‌ی بعضی از قیاس‌ها مقدمه بعضی دیگر است و از مجموع آن‌ها مطلوب حاصل می‌گردد.

۲. لازم نیست که فرض مسلم توسط هر دو طرف پذیرفته شده باشد بلکه اگر فرضی را یافتیم که خصم به آن معترف است و لو مورد پذیرش ما نباشد می‌توانیم از آن در ساخت قیاس خلف استفاده کنیم.

مثال ۲:

مطلوب و ادعای ما: ابوبکر امام نیست

فروض مسلم هر دو طرف :

۱. حضرت زهرا سلام الله عليها با ابوبکر بیعت نکردند - بنا بر روایات بنا بر روایات شیعه و سنی
۲. هر کس با امام زمانش بیعت نکرده باشد به مرگ جاهلیت از دنیا رفته است. بنا بر روایات شیعه و سنی
۳. حضرت زهرا سلام الله عليها به مرگ جاهلیت از دنیا نرفته‌اند. حضرت زهرا سلام الله عليها سرور زنان بهشتند.

قیاس خلف:**قیاس اول:**

اگر ابوبکر امام نیست کاذب باشد پس ابوبکر امام است صادق خواهد بود

اگر ابوبکر امام است صادق است پس حضرت زهرا سلام الله عليها به مرگ جاهلیت از دنیا رفته‌اند صادق است (چون با ابوبکر بیعت نکردند)

نتیجه: اگر ابوبکر امام نیست کاذب باشد حضرت زهرا سلام الله عليها به مرگ جاهلیت از دنیا رفته‌اند صادق است

قیاس دوم:

اگر ابوبکر امام نیست کاذب باشد حضرت زهرا سلام الله عليها به مرگ جاهلیت از دنیا رفته‌اند صادق است

لکن حضرت زهرا سلام الله عليها به مرگ جاهلیت از دنیا رفته‌اند صادق نیست چون خلاف فرض است

پس ابوبکر امام نیست صادق است

تمرین: مطلوب‌های زیر را از راه قیاس خلف اثبات کنید

۱. خدا مرکب نیست.
۲. واجب‌الوجود ماهیت ندارد.
۳. وجوب نظر عقلی است و شرعی نیست.
۴. حسن و قبح برخی از افعال ذاتی و عقلی است.
۵. هر نبی‌ای معصوم است.
۶. هر مخلوقی محتاج است.
۷. هر انسانی مختار است.